

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

МУЗИЧУК ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ

**ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ЗАГАЛЬНОЇ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЛУЦЬКА
(НА МАТЕРІАЛАХ ПЕРЕПИСІВ 1897 – 2001 рр. ТА 2024 р.)**

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма Географія

Робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

Науковий керівник

СЛАЩУК АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ,

кандидат географічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №
засідання кафедри економічної та соціальної географії
від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
(_____) доц. Т. Г. Погребський

ЛУЦЬК – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження економіко-географічних особливостей формування чисельності населення	5
1.1. Поняття чисельності населення та її економіко-географічні чинники.....	5
1.2. Методологія аналізу демографічних процесів у міських агломераціях	9
1.3. Історичний контекст переписів населення в Україні та Луцьку.....	13
РОЗДІЛ 2. Економіко-географічні чинники формування чисельності населення Луцька (1897-2001 рр.).....	18
2.1. Географічне положення та його вплив на демографічний розвиток Луцька.....	18
2.2. Економічні трансформації та їх вплив на чисельність населення....	21
2.3. Соціально-демографічна структура населення за матеріалами переписів.....	25
РОЗДІЛ 3. Історична динаміка чисельності населення та прогнозування демографічного розвитку Луцька	32
3.1. Динаміка чисельності населення Луцька від 1897 до 2024 року.....	32
3.2. Характеристика соціально-економічного розвитку міста Луцька впродовж 1991 – 2024 років.....	36
3.3. Прогнозування демографічного розвитку Луцька до 2030 року.....	41
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Місто Луцьк, як адміністративний, економічний і культурний центр Волинської області, є важливим об'єктом дослідження демографічних процесів у контексті економіко-географічних особливостей. Чисельність населення міста є результатом складної взаємодії природних, економічних, соціальних та історичних чинників, які формувалися протягом століть. Переписи населення 1897 – 2001 років, а також сучасні оцінки 2024 року, надають цінні дані для аналізу цих процесів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розуміння демографічних тенденцій у містах України, таких як Луцьк, у контексті урбанізації, економічних трансформацій та сучасних викликів. Дослідження економіко-географічних особливостей формування чисельності населення Луцька дозволяє не лише оцінити історичні закономірності, але й запропонувати рекомендації для сталого розвитку міста.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати економіко-географічні особливості формування чисельності населення Луцька на основі матеріалів переписів 1897 – 2001 років та сучасних оцінок 2024 року, визначити ключові чинники демографічного розвитку та розробити прогноз на майбутнє.

У відповідності до мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Визначити теоретичні основи та методологію аналізу чисельності населення.
2. Дослідити економіко-географічні чинники, що впливали на чисельність населення Луцька у 1897 – 2001 роках.
3. Оцінити сучасний стан демографічного розвитку міста Луцька (2001-2024 роки) та спрогнозувати тенденції до 2030 року.

Об'єктом дослідження є – чисельність населення міста Луцька.

Предмет дослідження – економіко - географічні чинники формування чисельності населення Луцька у період 1897 – 2024 років.

Методологічна основа і методи дослідження. Методологічною основою бакалаврського дослідження є положення теорії суспільної географії,

сукупність загальних методів і прийомів, що використовуються в галузі соціальної географії.

У процесі написання роботи були застосовані наступні **методи дослідження**: опрацювання літературних джерел, історичний, порівняльний, статистичний, графічний, прогнозний та ін..

Інформаційна база: для написання кваліфікаційної роботи були використані статистичні відомості, публікації профільних періодичних видань, навчальні посібники, проте основним джерелом для аналізу слугували офіційні дані переписів населення, проведених у різні періоди історії, а також поточні оцінки державної статистики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

Досліджено чисельність населення Луцька від 1897 до 2024 року.

Відображено вплив на зміну чисельності населення складних історичних та соціально-економічних процесів, які відбувались в Луцьку.

Виділено чинники впливу на демографічну динаміку міста, зокрема:

- історичні події;
- індустріалізація та урбанізація;
- міграція;
- народжуваність та смертність.

Практичне значення: окремі теоретичні положення, методичні підходи дослідження, статистичний матеріал можуть бути використані при подальшому дослідженні та при проведенні практичних занять в освітніх компонентах “Географія Волинської області”, “Соціальна географія”, “Економічна і соціальна географія України”.

Апробація. За результатами дослідження були опубліковані тези у збірнику матеріалів X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів», відповідно на тему: «Міграція молоді з України: основні причини».

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Поняття чисельності населення та її економіко-географічні чинники

Чисельність населення є одним із ключових демографічних показників, що характеризує загальну кількість людей, які проживають на певній території на визначений момент часу. Згідно з визначенням ООН, зазвичай це - 1 січня або 1 липня кожного року [55]. Така оцінка є важливою як для поточного аналізу, так і для формування демографічних прогнозів. Поняття чисельності населення є базовим для аналізу соціально-економічного розвитку регіонів, планування інфраструктури, розроблення державної політики, а також вивчення демографічних процесів - природного приросту, міграції, урбанізації тощо [55].

У демографії чисельність населення зазвичай фіксується за допомогою таких джерел, як переписи населення, поточний облік народжуваності та смертності, а також адміністративних реєстрів. Основними показниками, пов'язаними із чисельністю, є: густота населення, темпи його зростання (чи зменшення), питома вага у світовому або національному масштабі тощо.

Чисельність населення є не лише статистичним параметром, але і результатом тривалого історико-географічного процесу, що відображає взаємодію природних, економічних, соціальних і політичних чинників. Вона змінюється під впливом природного руху (народжуваності та смертності) та механічного руху (міграції), що зумовлює динамічність і нерівномірність її просторового розподілу. Ці процеси мають складну взаємодію та по-різному проявляються в різних регіонах, зумовлюючи динаміку чисельності населення.

Показник чисельності населення є основою для аналізу соціально-економічних і географічних процесів, оскільки він визначає масштаби людських ресурсів, їх розподіл і потенціал для розвитку регіонів. Згідно з визначенням Організації Об'єднаних Націй, чисельність населення включає

всіх осіб, які постійно проживають у межах певної адміністративної або географічної одиниці, незалежно від їх громадянства чи правового статусу [55].

Чисельність населення формується під впливом трьох основних демографічних процесів: народжуваності, смертності та міграції. Ці процеси, у свою чергу, залежать від низки економіко-географічних чинників, таких як рівень економічного розвитку, доступ до ресурсів, урбанізація, кліматичні умови та політична стабільність. Наприклад, у регіонах із високим рівнем урбанізації, таких як мегаполіси, чисельність населення може зростати через приплив мігрантів, тоді як у сільських місцевостях із низьким економічним потенціалом спостерігається депопуляція.

Розглянемо економічні чинники, що мають вплив на чисельність населення, оскільки вони відіграють вирішальну роль у формуванні чисельності населення. Рівень економічного розвитку регіону чи країни впливає на якість життя, доступ до освіти, медичних послуг і робочих місць, що, у свою чергу, визначає демографічні тенденції. Наприклад, країни з високим рівнем доходу на душу населення, як правило, мають нижчу народжуваність, але вищу тривалість життя, що впливає на загальну чисельність населення.

Ключовими економічними чинниками є:

1. Рівень зайнятості та структура економіки. У регіонах із розвиненим промисловим або технологічним сектором чисельність населення зростає через трудову міграцію. Наприклад, міста Кремнієвої долини в США приваблюють молодих фахівців із усього світу, що сприяє збільшенню чисельності населення[57].

2. Рівень урбанізації. Урбанізовані території забезпечують кращі умови для життя, що приваблює населення з сільських регіонів. За даними Світового банку, у 2020 році 56% світового населення проживало в містах, і ця частка продовжує зростати [58].

3. Інвестиції в соціальну інфраструктуру. Доступ до якісної освіти, медичних послуг і соціального забезпечення сприяє зниженню смертності та підвищенню тривалості життя, що впливає на чисельність населення.

Значний вплив на чисельність населення мають також географічні чинники. Вони включають природно-кліматичні умови, рельєф, наявність природних ресурсів і транспортну доступність. Наприклад, сприятливі кліматичні умови, такі як помірний клімат у Західній Європі, сприяють концентрації населення, тоді як екстремальні умови (пустелі, арктичні регіони) обмежують чисельність населення.

Основні географічні чинники:

1. Клімат і природні ресурси. Регіони з доступом до водних ресурсів, родючих ґрунтів і сприятливим кліматом мають вищу щільність населення. Наприклад, долина річки Ніл в Єгипті історично була осередком високої чисельності населення через родючість земель.

2. Транспортна доступність. Розвинена транспортна інфраструктура сприяє міграції та економічному розвитку, що впливає на чисельність населення. Наприклад, міста-порти, такі як Шанхай чи Роттердам, мають високу чисельність населення через їх логістичну значущість.

3. Рельєф і географічне положення. Гірські регіони, такі як Гімалаї, мають низьку щільність населення через складність освоєння території, тоді як рівнинні регіони, такі як Центральна Європа, сприяють концентрації населення.

Слід також виокремити взаємозв'язок між чисельністю населення та соціально-економічним розвитком території. Чисельність населення відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку. З одного боку, велика чисельність може створювати сприятливі умови для економічного зростання, оскільки забезпечує наявність трудових ресурсів, розширення внутрішнього ринку та стимулювання інновацій. З іншого боку, надмірне зростання чисельності при обмежених ресурсах може призводити до погіршення рівня життя, екологічних проблем та соціальних конфліктів.

На регіональному рівні чисельність населення визначає рівень навантаження на інфраструктуру, освітні й медичні заклади, транспортну систему тощо. Наприклад, високий рівень концентрації населення у

мегаполісах супроводжується проблемами перенаселення, тоді як сільські території часто страждають від депопуляції та старіння населення [6].

Таким чином, аналіз чисельності населення має здійснюватися в тісному зв'язку з такими поняттями, як розміщення населення, урбанізація, трудові ресурси, регіональний розвиток. У сукупності ці чинники формують економіко-географічні умови, в яких функціонує населення.

Економіко-географічні чинники чисельності населення не діють ізольовано, а взаємодіють між собою, створюючи складні демографічні моделі. Наприклад, економічно розвинені міста, розташовані в сприятливих географічних умовах, стають центрами тяжіння для мігрантів. Токіо, яке поєднує економічну привабливість і вигідне географічне положення, є прикладом такого синергетичного ефекту.

Водночас у регіонах із низьким економічним потенціалом і несприятливими географічними умовами, таких як пустельні райони Африки, чисельність населення залишається низькою, а демографічні процеси характеризуються високою смертністю та еміграцією. Це підтверджує важливість комплексного аналізу економіко-географічних чинників для розуміння динаміки чисельності населення.

Сьогодні чисельність населення світу продовжує зростати, хоча темпи зростання сповільнюються. За прогнозами ООН, до 2050 року чисельність населення досягне 9,7 мільярда осіб [56]. Однак регіональні відмінності залишаються значними: у той час як країни Африки демонструють високі темпи приросту населення, країни Європи та Японія стикаються з депопуляцією через низьку народжуваність і старіння населення.

Серед сучасних викликів, пов'язаних із чисельністю населення, можна виділити:

- Старіння населення в економічно розвинених країнах, що створює тиск на соціальні системи.
- Нерівномірний розподіл населення, що призводить до перенаселення в мегаполісах і спустошення сільських регіонів.

- Екологічні обмеження, які впливають на здатність регіонів підтримувати велику чисельність населення через дефіцит ресурсів.

Таким чином, чисельність населення є складним явищем, яке формується під впливом економіко-географічних чинників. Економічні чинники, такі як рівень зайнятості, урбанізація та соціальна інфраструктура, визначають демографічні тенденції, тоді як географічні чинники, такі як клімат, рельєф і транспортна доступність, впливають на просторовий розподіл населення. Комплексний аналіз цих чинників дозволяє краще зрозуміти динаміку чисельності населення та розробити ефективні стратегії демографічного й економічного розвитку певного регіону і в тому числі міських населених пунктів.

1.2. Методологія аналізу демографічних процесів у міських агломераціях

У дослідженні демографічних процесів у межах міських агломерацій надзвичайно важливо використовувати адекватну методологію, яка дозволяє точно оцінити особливості населення, його динаміку, просторову структуру та соціально-економічні взаємозв'язки. З огляду на комплексність урбанізованих територій, методологія аналізу демографії в агломераціях потребує поєднання традиційних статистичних підходів з елементами геоінформаційного аналізу, просторової економіки та урбаністики.

Перед тим як аналізувати методи, варто окреслити, що саме розуміється під міською агломерацією. У науковій літературі вона визначається як компактне просторове утворення, до складу якого входить одне або кілька великих міст та прилеглі території з високою інтенсивністю соціально-економічних та трудових зв'язків. Міська агломерація характеризується високою щільністю населення, функціональною взаємозалежністю центрів і периферії, транспортною інтегрованістю та складною просторовою структурою [26].

У зв'язку з цим, демографічний аналіз має враховувати не лише статистичні показники по окремих адміністративних одиницях, але й реальні функціональні межі агломерацій, що можуть суттєво відрізнятись від офіційних [26]. Наприклад, частина передмість може адміністративно не входити до міста, але бути повністю інтегрованою в його трудову чи інфраструктурну систему.

Методологія аналізу демографічних процесів у міських агломераціях включає кілька ключових підходів:

1. Статистичний аналіз - базовий рівень аналізу, що передбачає обробку та інтерпретацію таких показників, як чисельність населення, природний і міграційний приріст, вікова структура, рівень народжуваності та смертності. Для агломерацій особливо актуальним є динамічний аналіз цих показників у часі та просторі, тобто відстеження змін у межах різних частин агломерації.

2. Просторовий аналіз - застосовується для вивчення розселення населення в межах агломерацій, зонального поділу, щільності населення тощо. Методики просторового аналізу базуються на використанні геоінформаційних систем (ГІС), картографічного моделювання, дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) та просторової статистики [40].

3. Системний підхід - дозволяє розглядати міську агломерацію як систему, де демографічні процеси взаємодіють з іншими підсистемами: економічною, екологічною, соціальною. Цей підхід дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між урбанізацією, міграцією, змінами в народжуваності чи смертності.

4. Інтегрально-функціональний підхід - передбачає оцінку функціональних зв'язків між центром та периферією агломерації. Наприклад, аналіз маятникової міграції дозволяє зрозуміти реальний вплив міста на прилеглі території [26]. Цей підхід важливий при визначенні справжніх меж агломерацій.

5. Когортний аналіз - дає змогу дослідити особливості змін у демографічній структурі на основі аналізу поколінь, що проживають у межах агломерації.

Такий підхід корисний для виявлення довгострокових трендів, зокрема старіння населення, зміни репродуктивної поведінки тощо.

Для якісного аналізу демографічних процесів у міських агломераціях важливо використовувати достовірні та репрезентативні джерела даних. Серед основних:

- Офіційна статистика - дані державної служби статистики, переписів населення, міжпереписних оцінок;
- Геоінформаційні дані - карти землекористування, супутникові знімки, дані про транспортну мережу;
- Мобільні дані - зокрема дані операторів мобільного зв'язку про переміщення населення, які використовуються для оцінки маятникової міграції;
- Соціологічні дослідження - дозволяють зібрати дані про мотиви міграції, репродуктивну поведінку, якість життя в окремих зонах агломерацій;
- Муніципальні відкриті дані - місцеві кадастрові реєстри, дані про житловий фонд, об'єкти соціальної інфраструктури.

Застосування кількох джерел дозволяє реалізувати принцип тріангуляції даних, тобто взаємну перевірку різних масивів інформації, що підвищує достовірність аналізу.

На сучасному етапі великого значення набуває використання ГІС-технологій у демографічному аналізі. Вони дозволяють:

- відображати динаміку розселення населення на карті в реальному часі;
- моделювати міграційні потоки;
- визначати зони урбанізаційного впливу;
- розраховувати щільність населення з урахуванням забудови, зон функціонального призначення тощо [12].

Крім того, активно використовуються індекси демографічного навантаження, коефіцієнти урбанізації, індекси доступності до інфраструктурних об'єктів, що дозволяє комплексно оцінити якість демографічного середовища в межах агломерації.

Проте, на певних етапах демографічного аналізу агломерацій можуть виникати проблеми та виклики.

Серед ключових проблем методології варто виокремити:

- Неузгодженість адміністративних і функціональних меж агломерацій, що ускладнює збір статистики;
- Фрагментованість статистичних даних — дані по міському населенню часто не враховують передмість, які фактично є частиною агломерації;
- Складність обліку маятникової міграції, яка є однією з ключових характеристик агломераційного життя;
- Відсутність єдиної методики визначення агломерацій в Україні, що ускладнює порівняння з іншими країнами.

Науковці наголошують на необхідності розробки єдиної методологічної бази для аналізу демографічних процесів в українських агломераціях, з урахуванням міжнародних стандартів ООН та Євростату [54].

Зокрема, важливим є:

- впровадження індикаторів просторової демографії;
- використання інтегрованих баз даних, які об'єднують статистику, ГІС, соціологію;
- моделювання сценаріїв демографічного розвитку з урахуванням урбанізаційних трендів, зміни клімату, соціально-економічних факторів;
- застосування штучного інтелекту та машинного навчання для прогнозування та кластерного аналізу населення.

Отже, методологія аналізу демографічних процесів у міських агломераціях повинна бути міждисциплінарною, інтегрувати класичні демографічні підходи із сучасними інструментами просторового аналізу та урбаністики. Врахування просторової неоднорідності, маятникових потоків, взаємозв'язку між центром та периферією дозволяє більш точно моделювати соціально-демографічну ситуацію та прогнозувати тенденції розвитку міських територій. Розвиток інструментарію аналізу потребує оновлення національних статистичних методик, впровадження геоаналітики, інтеграції даних різного

походження, що є запорукою ефективного управління урбанізованими системами.

1.3. Історичний контекст переписів населення в Україні та Луцьку

Переписи населення є важливим інструментом для збору статистичних даних, що лежать в основі демографічної, соціальної та економічної політики держави. Україна, як і більшість держав світу, проводила переписи населення з різною періодичністю, залежно від політичних, соціальних та історичних обставин. Переписи дозволяють оцінити чисельність населення, його статевовікову структуру, етнічний та мовний склад, освітній рівень, релігійні вподобання та інші характеристики.

В Україні традиція проведення переписів має тривалу історію, що бере свій початок ще з часів Київської Русі. У літописах згадуються спроби обліку мешканців для оподаткування, зокрема за князя Олега та Ігоря. Проте ці обліки не мали систематичного характеру.

Протягом століть ці процеси зазнавали змін відповідно до політичних реалій, державного устрою та потреб управління. У цьому контексті особливе значення має історія переписів на території Волині та міста Луцька, як частини ширших державних структур - Литовської держави, Речі Посполитої, Російської імперії, СРСР та незалежної України.

Отож, перші згадки про підрахунок населення на українських землях зустрічаються ще в літописах Київської Русі. Хоча це не були переписи в сучасному розумінні, але фіксація чисельності воїнів, данинних округів і податкових одиниць уже вказує на намагання обліку населення. У період входження Волині до складу Великого князівства Литовського (XIV–XVI ст.) здійснювались ревізії або по іншому люстрації - спеціальні описи маєтків, земель та мешканців, що мали переважно фіскальне значення. Однією з найвідоміших є люстрація 1545 року, яка містить дані про місто Луцьк і його околиці [48].

У Речі Посполитій (1569–1795) існувала система податкового обліку населення, що також виконувала функції часткового перепису. Наприклад, у 1629 році була проведена “люстрація королівщин”, де згадуються ремісники, торговці, шляхта та міщани Луцька. Дані були неповними, але важливими для вивчення соціальної структури тогочасного населення [1].

Після третього поділу Речі Посполитої 1795 року Волинь, зокрема Луцьк, увійшла до складу Російської імперії. Саме в цей період почали впроваджуватись більш систематизовані демографічні дослідження. Перший загальноросійський перепис населення відбувся 28 січня (9 лютого) 1897 року. Він охоплював усі губернії, зокрема й Волинську, де був зафіксований етнічний, мовний та релігійний склад населення [39]. У Луцьку на той час мешкало понад 14 тисяч осіб, із яких близько 60% становили євреї, 17,0% - росіяни, 12,9% - українці, а решта - поляки, німці, караїми (Рис.1.1) [41].

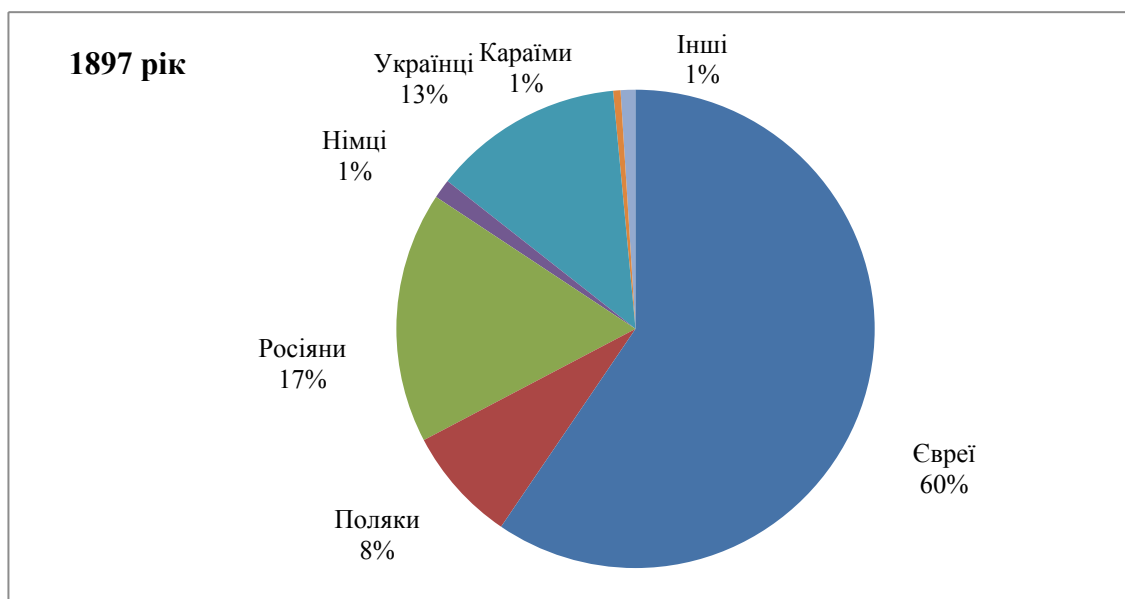

Рис.1.1 Національний склад населення Луцька у 1897 році

Цей перепис став важливим джерелом для наукового аналізу соціально-економічного становища Волині наприкінці XIX століття, а також для розуміння динаміки урбанізації Луцька. Перепис однозначно був новаторським,

оскільки вперше враховував не лише кількість мешканців, але й їхню мову, віросповідання, грамотність, рід занять.

Після Першої світової війни частина західноукраїнських земель, включно з Луцьком, увійшла до складу Польщі. У 1921 та 1931 роках польська влада провела переписи, які відобразили національний склад, мову, віросповідання, зайнятість населення. За переписом 1931 року, у Луцьку проживало приблизно 35 тис. осіб. Значну частку населення становили євреї (42,2%), українці (15,9%) та поляки (31,8%) [53]. Ці дані є цінним джерелом для вивчення етнічної структури Волині перед Другою світовою війною (Рис.1.2).

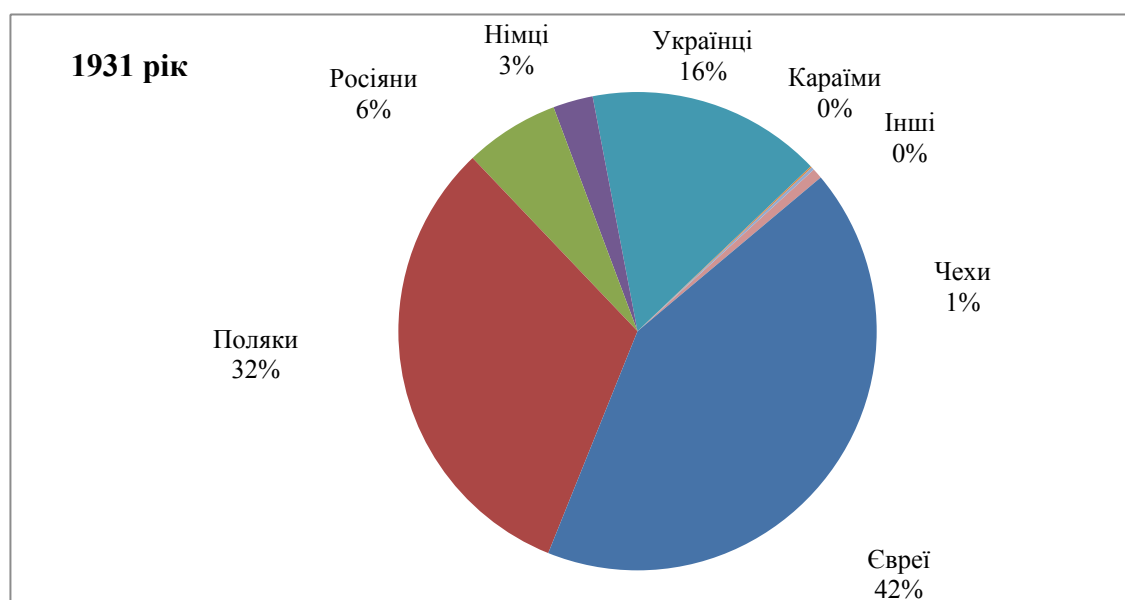

Рис.1.2 Національний склад населення Луцька у 1931 році

У період радянської влади на території України було проведено кілька переписів: у 1926, 1937 (визнаний сфальсифікованим і офіційно знищеним), 1939, 1959, 1970, 1979 та 1989 роках. Найбільш репрезентативними є переписи 1926 та 1989 років.

Перепис 1926 року зафіксував наслідки демографічних втрат Першої світової війни, громадянської війни та революцій. У Луцьку, що на той момент входив до складу Другої Речі Посполитої, статистичні обліки здійснювались польською владою, як було згадано вище.

Після 1939 року, коли Волинь була приєднана до УРСР, радянська статистика почала включати цю територію для перепису населення. Проте через війну і репресії, переписи тривалий час не проводилися. Лише у 1959 році відбувся перший повоєнний перепис в СРСР в тому числі в Луцьку. Наступні переписи відбулися у 1970, 1979 та 1989 роках.

Ці переписи фіксували:

- чисельність населення,
- національний склад,
- рівень освіти,
- рідну мову,
- соціально-професійний статус.

У 1959 році в Луцьку мешкало близько 42 тис. осіб, а в 1989 - вже понад 200 тис. Це зростання пов'язане з індустріалізацією, розбудовою промисловості, активною міграцією з сільських районів [9].

Перепис 1989 року став останнім повноцінним демографічним обліком у радянський період. У Луцьку на той момент проживало приблизно 198 тисяч осіб. Місто перетворилось на важливий промисловий центр, що спричинило значне зростання населення порівняно з міжвоєнним періодом [11].

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна лише один раз провела загальнонаціональний перепис населення - у 2001 році. Цей перепис став важливою віхою в сучасній демографічній історії країни. За його даними, у Луцьку проживало 208,8 тис. осіб, з яких понад 93% становили українці, приблизно 5% - росіяни, інші - поляки, білоруси, євреї та представники інших національностей [7,8].

Історичний аналіз переписів населення дозволяє відтворити динаміку демографічних процесів у Луцьку: від багатонаціонального торгово-ремісничого міста у ХІХ столітті - до переважно україномовного обласного центру в ХХІ столітті. Зміни етнічної, релігійної, соціальної та професійної структури населення відображають ширші трансформації - урбанізацію, індустріалізацію, вплив війни та політичних змін.

Таким чином, історичний контекст переписів є не лише джерелом для аналізу чисельності, а й важливим індикатором суспільних змін. Ретроспективний підхід дозволяє краще зрозуміти поточні демографічні тенденції та виклики в контексті міста Луцька і загалом України.

Переписи населення в Україні та Луцьку відображають не лише кількісні показники, але й глибокі суспільно-політичні трансформації. Від імперських ревізій до сучасних цифрових обліків – історія переписів свідчить про зміну підходів до ідентичності, управління та планування. Луцьк, як приклад локального виміру демографічної динаміки, показує взаємозв'язок між національними процесами та міським розвитком.

Протягом останніх двох десятиліть спроби провести черговий перепис неодноразово відкладались через фінансові, політичні та безпекові причини. Особливо гостро ця проблема постала після початку війни на сході України у 2014 році, а згодом - у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в 2022 році. Наразі Державна служба статистики України проводить лише вибіркові обстеження, а плановий всеукраїнський перепис відкладено до стабілізації безпекової ситуації [18,20].

Сучасна Україна потребує актуальних даних про населення для формування соціальної політики, адміністративної реформи та поствоєнної відбудови. Проведення нового перепису населення стане важливим кроком на цьому шляху.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЛУЦЬКА (1897-2024 рр.)

2.1. Географічне положення та його вплив на демографічний розвиток Луцька

Луцьк, адміністративний центр Волинської області, розташований на північному заході України в межах Волинської височини, що є частиною Луцько-Рівненського лесового пасма. Площа міста становить 40,23 км², а Луцької міської територіальної громади - 382,57 км² [32]. Географічно Луцьк займає вигідне положення завдяки розташуванню на перехресті важливих транспортних шляхів, що з'єднують Україну з країнами Західної Європи та Балтії. Зокрема, місто розташоване за 85 км від кордону з Польщею (пункт пропуску Ягодин) і за 150 км від кордону з Білоруссю [51]. Відстань до Києва становить 398 км автошляхами [32].

Природні умови Луцька значною мірою визначаються гідрографічною мережею, що належить до басейну річки Стир. Річка формує природний вигін, який історично сприяв оборонному розташуванню міста. На півдні Луцьк омиває річка Глушець, а зі сходу межі міста визначалися болотами, що ускладнювали доступ [3]. Густота річкової мережі становить 0,3 км/км², а до основних приток Стиру належать річки Сапалаївка, Черногузка, Омеляник та струмки Жидувка і Зміїнець. Загальна площа водних об'єктів у межах міста становить близько 100 га, що створює потенціал для розвитку туризму та рекреаційних зон [51]..

Транспортна інфраструктура Луцька є однією з ключових переваг міста. Через Луцьк проходять міжнародні автошляхи, зокрема Луцьк-Ковель-Брест, Луцьк-Київ, Луцьк-Львів, Луцьк-Ягодин-Хелм, а також залізничні сполучення Київ-Варшава, Київ-Львів, Київ-Брест [51]. Найближчі аеропорти розташовані у Рівному (65 км) та Львові (143 км), що забезпечує додаткову транспортну доступність [32]. Таке розташування сприяє економічній активності, залученню інвестицій і міграційним процесам, що безпосередньо впливають на демографічний розвиток міста.

Луцьк має багатовікову історію, перша згадка про нього датується 1085 роком в Іпатіївському літописі, коли місто стало ареною міжусобних війн нащадків Ярослава Мудрого [31]. Археологічні дані свідчать, що поселення на території сучасного Луцька виникло значно раніше, що пояснюється вигідним розташуванням на перетині торгівельних шляхів [25]. Назва міста, за однією з версій, походить від слова «лука» вигину річки Стир, що створювало природний захист. Інша гіпотеза пов'язує назву з ім'ям вождя дулібів Луки або племені лучан [3].

У XIII–XIV століттях Луцьк став центром Волинського князівства в складі Галицько-Волинської держави, а згодом - резиденцією литовських князів, зокрема Вітовта [32]. У 1429 році в Луцьку відбувся з'їзд європейських монархів, що підкреслив його політичне та економічне значення [25]. Завдяки вигідному розташуванню, місто стало важливим економічним і культурним осередком, приваблюючи представників різних етнічних груп - вірмен, євреїв, поляків, що сформувало багатонаціональний демографічний профіль [3].

Станом на 1 січня 2023 року населення Луцької міської територіальної громади становить 243 482 особи, з них 215 986 проживають у самому місті Луцьк [32]. Густота населення міста становить 618 осіб на 1 км², що є середнім показником для обласних центрів України [32]. Демографічний розвиток Луцька тісно пов'язаний з його географічним положенням, яке сприяло урбанізації та міграційним потокам.

У XIX столітті населення Луцька було відносно невеликим - у 1895 році воно налічувало 15 125 осіб, переважно єврейського походження [31]. Значне зростання чисельності населення розпочалося в 1970-х роках, коли в місті активно розвивалася промисловість і будувалися житлові масиви [25]. На початку XXI століття населення міста досягло 200 тисяч осіб, а створення Луцької міської територіальної громади, що включає прилеглі сільські території, сприяло субурбанізації [17].

Сучасні демографічні тенденції в Луцьку відображають загальноукраїнські процеси: зниження народжуваності, старіння населення та

міграційні втрати через війну (Урбаністичне дослідження, 2025). Водночас близькість до кордонів Польщі та Білорусі сприяє притоку внутрішніх мігрантів, зокрема з тимчасово окупованих територій, що частково компенсує демографічні втрати [14].

Географічне положення Луцька впливає на демографічний розвиток через кілька ключових чинників:

1. Транспортна доступність. Розташування на перехресті міжнародних шляхів сприяє економічній активності, залученню робочої сили та міграції. Близькість до кордону з Польщею стимулює трудову міграцію, що впливає на віково-статеву структуру населення [51].

2. Економічний розвиток. Вигідне розташування сприяло розвитку промисловості та торгівлі, що приваблювало нових жителів. У XIV столітті Луцьк став економічним центром завдяки торговельним шляхам, а в XX столітті - завдяки залізничному сполученню [25].

3. Культурна та туристична привабливість. Історико-культурна спадщина, зокрема Луцький замок і Старе місто, приваблює туристів і сприяє розвитку інфраструктури, що створює нові робочі місця та стимулює притік населення [32].

4. Субурбанізація. Розширення Луцької міської територіальної громади за рахунок прилеглих сільських територій сприяє формуванню приміської зони, що впливає на демографічні процеси, зокрема зростання населення в передмістях [17].

Незважаючи на вигідне географічне положення, Луцьк стикається з демографічними викликами, такими як зниження народжуваності, старіння населення та міграційні втрати через війну [14]. Водночас близькість до європейських кордонів і розвинена транспортна інфраструктура створюють перспективи для залучення інвестицій і розвитку туризму, що може позитивно вплинути на демографічну ситуацію.

Для стабілізації демографічного розвитку необхідна ефективна демографічна політика, спрямована на підтримку молодих сімей, створення

робочих місць і підвищення якості життя [46]. Урбаністичні дослідження міста, проведені у 2025 році, пропонують інтегрувати природні ресурси в міську інфраструктуру та розвивати пішохідні маршрути, що може підвищити привабливість Луцька для молоді [14].

Таким чином, географічне положення Луцька, зумовлене його розташуванням на перехресті торгівельних і транспортних шляхів, історично сприяло економічному, культурному та демографічному розвитку міста. Природні умови, зокрема річка Стир і Волинська височина, сформували вигідне оборонне розташування, яке в минулому забезпечувало безпеку та приваблювало населення. Сучасні транспортні зв'язки та близькість до європейських кордонів стимулюють міграційні процеси та економічну активність, хоча демографічні виклики, такі як старіння населення та міграційні втрати, залишаються актуальними. Подальший розвиток Луцька залежить від ефективного використання географічного потенціалу та впровадження стратегій сталого розвитку.

2.2. Економічні трансформації та їх вплив на чисельність населення

Економічні трансформації відіграють ключову роль у формуванні демографічних процесів у містах, зокрема впливаючи на чисельність населення. Економічна історія міста Луцька відзначається складною динамікою розвитку, що тісно пов'язана з політичними, соціальними та географічними чинниками. У міжвоєнний період Луцьк був адміністративним центром Волинського воєводства Другої Речі Посполитої. Розвиток транспорту, адміністративної інфраструктури та торгівлі зробили місто важливим осередком у регіоні. Проте саме в радянський період Луцьк зазнав найбільш масштабної індустріалізації, яка вплинула на його демографічну ситуацію. Маючи багатовікову історію економічного розвитку, лише у 60–70-х роках XX століття місто пережило період інтенсивного економічного зростання завдяки розбудові промислових об'єктів таких як Луцький автомобільний, приладобудівний, пластмасовий, підшипниковий заводи, завод «Електротермометрія» та ін.. Промислове

зростання сприяло міграції сільського населення до міста, що зумовило стрімке зростання чисельності населення. За даними архівних джерел, населення Луцька у 1959 році становило близько 55 тисяч осіб, тоді як у 1989 році - вже понад 200 тисяч [2].

За даними Луцької міської ради, у цей період активно розбудовувалися житлові масиви, зокрема Завокзальний і Гнідавський, для забезпечення житлом нових мешканців [34].

Отже, Луцьк, як адміністративний, економічний і культурний центр Волинської області, зазнав значних економічних змін, які вплинули на його демографічну ситуацію. Ці зміни охоплюють далі і пострадянський перехід до ринкової економіки, індустріалізацію, глобалізаційні процеси та сучасні виклики, такі як війна та міграція.

З 1991 року, після здобуття Україною незалежності, Луцьк, як і більшість українських міст, зіткнувся з викликами трансформаційного періоду: переходом від централізованої до ринкової економіки. Цей процес супроводжувався глибокою економічною кризою. Багато підприємств зупинили свою діяльність або працювали не на повну потужність, що спричинило зростання безробіття, та спричинило відтік населення.

Зміни в економічній структурі позначилися на демографічних показниках. У 1990-х роках темпи зростання населення впали. Згідно з офіційними даними, станом на 1 січня 2023 року чисельність населення Луцької міської територіальної громади становила 243 482 особи, з яких 215 986 проживали безпосередньо в місті [30]. Проте статистика вказує на тенденцію до депопуляції: у 2018 році чисельність населення Луцька зменшилася на 256 осіб порівняно з попереднім роком [29].

Молодь почала активніше виїжджати за кордон у пошуках кращих умов життя та роботи. Проте поступово Луцьк почав адаптуватися до нових умов. З'явилися приватні підприємства, розвивалася сфера послуг, будівництво, торгівля. У 2000-х роках сформувався новий економічний ландшафт міста.

Нині Луцьк є адміністративним, логістичним, торговим та освітнім центром Волинської області. Сучасна економіка міста базується на поєднанні залишків промислового потенціалу та розвиненої сфери послуг. У місті працюють такі відомі підприємства, як ПрАТ «СКФ Україна», «Кромберг енд Шуберт Україна», «Модерн-Експо». Розвиток індустріального парку «Луцьк» створює нові робочі місця та залучає інвестиції [15].

Водночас демографічна ситуація залишається складною. Спостерігається незначне, але стабільне зменшення кількості населення внаслідок трудової міграції, низької народжуваності та старіння населення.

Міграція також вплинула на статеву-вікову структуру населення. Відтік молодих людей і жінок репродуктивного віку спричинив зниження народжуваності та старіння населення. Частка осіб пенсійного віку в структурі населення перевищує 20 %, що свідчить про демографічне навантаження на систему соціального захисту [19].

Економічна нерівність, яка посилилася в Україні після 2022 року через повномасштабне вторгнення росії, також впливає на демографічні процеси в Луцьку. За даними звіту Oxfam, у 2020-2022 роках 63 % нових багатств у світі припало на 1 % найбагатших людей, що відображає глобальну тенденцію до нерівності [38]. У Луцьку низький рівень доходів населення та зростання цін на комунальні послуги ускладнюють утримання сімей, що призводить до зниження народжуваності.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну в 2022 році стало значним чинником економічних і демографічних змін. За прогнозами Ради ЄС, населення України може скоротитися на 24–33 % залежно від тривалості війни, і ця тенденція впливає на Луцьк [37]. Війна спричинила масову внутрішню міграцію, зокрема до західних регіонів України. За даними Міжнародної організації з міграції, близько 8 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), і частина з них оселилася в Луцьку [36]. Це тимчасово збільшило чисельність населення міста, але водночас створило навантаження на соціальну інфраструктуру та ринок праці.

Економічні наслідки війни, такі як дефіцит робочої сили та зростання цін на продукти харчування, також вплинули на Луцьк. За даними Національного банку України, економіка втратила не менше 20 % робочої сили через міграцію та мобілізацію. У Луцьку це проявилось у скороченні економічної активності в таких секторах, як будівництво та промисловість [33]..

Разом із тим, наявність закладів вищої освіти, зокрема Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцького національного технічного університету формує тимчасову міграцію студентської молоді, частина якої залишається працювати в місті. Цей процес, хоч і частково, компенсує загальні втрати населення.

Таким чином, демографічний розвиток Луцька тісно пов'язаний з економічними реаліями. За умови подальшого економічного зростання, розвитку інфраструктури та реалізації ефективної соціальної політики, місто має потенціал зберегти та навіть збільшити чисельність населення в довгостроковій перспективі.

Для стабілізації чисельності населення Луцька необхідно впроваджувати комплексні економічні та соціальні заходи. По-перше, залучення інвестицій у промисловість і сферу послуг може створити нові робочі місця та зменшити трудову міграцію. По-друге, державна підтримка сімей, зокрема через виплати при народженні дитини, може позитивно вплинути на народжуваність. Наприклад, запровадження таких виплат у 2005 році в Україні призвело до тимчасового зростання народжуваності [33]. По-третє, розбудова соціальної інфраструктури, такої як дитячі садки та медичні заклади, може покращити якість життя та зробити місто привабливішим для молодих сімей.

Таким чином, економічні трансформації, такі як індустріалізація, перехід до ринкової економіки, трудова міграція та наслідки війни, суттєво вплинули на чисельність населення Луцька. Зростання населення в 60–80-х роках ХХ століття змінилося депопуляцією в пострадянський період через економічні труднощі та міграцію. Сучасні виклики, зокрема війна, додатково ускладнили демографічну ситуацію. Для стабілізації чисельності населення необхідно

впроваджувати заходи, спрямовані на економічний розвиток, підтримку сімей і розбудову соціальної інфраструктури. Подальші дослідження мають зосередитися на аналізі довгострокових економічних стратегій для забезпечення демографічної стабільності в Луцьку.

2.3. Соціально-демографічна структура населення за матеріалами переписів

Соціально-демографічна структура населення є ключовим аспектом для розуміння розвитку міста, його економічного потенціалу, соціальних викликів та планування майбутнього. Луцьк, як адміністративний, культурний та економічний центр Волинської області, має багату історію демографічних змін, які відображаються у матеріалах переписів населення. У цьому параграфі зроблений аналіз соціально-демографічної структури населення Луцька на основі даних переписів, з акцентом на чисельність, віковий і статевий склад, етнічну структуру, рівень освіти, зайнятість та міграційні процеси. Аналіз базується на офіційних статистичних даних, історичних джерелах, сучасних дослідженнях та оцінках впливу сучасних викликів, таких як війна, на демографічну ситуацію міста.

Луцьк – одне з найдавніших міст України, вперше згадане в Іпатіївському літописі 1085 року [31]. Археологічні дані свідчать, що поселення на території сучасного Луцька існували ще раніше [32]. У XIX столітті чисельність населення міста була відносно невеликою: у 1895 році вона складала 15 125 осіб, переважно єврейського походження, з помітною присутністю поляків та українців [31]. Значне зростання населення спостерігалось у XX столітті, особливо після Другої світової війни, коли у 1960–1970-х роках відбувалося активне промислове будівництво, зокрема підшипникового заводу, меланжевої фабрики та автомобільного заводу [31]. Ці підприємства приваблювали нових мешканців, сприяючи урбанізації та зростанню чисельності населення.

За даними офіційних джерел, станом на 1 січня 2023 року чисельність населення Луцької міської територіальної громади складала 243 482 особи, з

них у місті Луцьку – 215 986 осіб [30]. Це становить приблизно 20,8% населення Волинської області [21]. Демографічна ситуація міста постійно зазнавала змін і особливо значних змін вона зазнала через війну, що розпочалася у 2022 році. Зміна демографічної ситуації пов'язана з низькою народжуваністю, високим рівнем смертності та міграційними процесами.

У контексті війни, що розпочалася у 2022 році, значна частина населення України, включаючи Луцьк, стала внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або виїхала за кордон. За оцінками Національного інституту стратегічних досліджень, переважна більшість мігрантів – жінки та діти (90%) працездатного віку з вищою освітою [37]. Це вплинуло на демографічний баланс міста, зменшивши частку молоді та осіб продуктивного віку. У Луцьку, завдяки його розташуванню у відносно безпечному західному регіоні, спостерігається приплив ВПО, що частково компенсує демографічні втрати, але створює додаткове навантаження на інфраструктуру міста [34].

Вікова та статева структура населення Луцька, за даними перепису 2001 року, демонструє середній вік населення на рівні 34,9 років, причому середній вік чоловіків (33,2 роки) був на 3,1 роки нижчим, ніж у жінок (36,3 роки) [3]. Ця різниця відображає загальноукраїнську тенденцію до більшої тривалості життя жінок. За оцінками, у 2012 році середня тривалість життя в Україні становила 71,15 року (66,1 для чоловіків і 76 для жінок) [45]. Сучасні дані, хоча й обмежені через відсутність нових переписів, вказують на постаріння населення міста, що є частиною загальної демографічної кризи в Україні.

Зменшення частки молоді до 20 років та осіб працездатного віку пов'язане з низькою народжуваністю (коефіцієнт народжуваності в Україні у 2020 році становив 7,8 на 1000 осіб) та еміграцією [37]. У Луцьку, як і в інших містах України, спостерігається зростання частки осіб похилого віку (понад 60 років), що становить приблизно 20–25% населення міста за оцінками 2023 року (табл. 2.1) [32].

Таблиця 2.1

Віковий розподіл населення міста Луцька (2001 рік)

Вік	Чоловіки	Жінки	Загалом
0-14	18091	17143	35234
15-64	70350	85272	155622
65+	7557	14580	22137

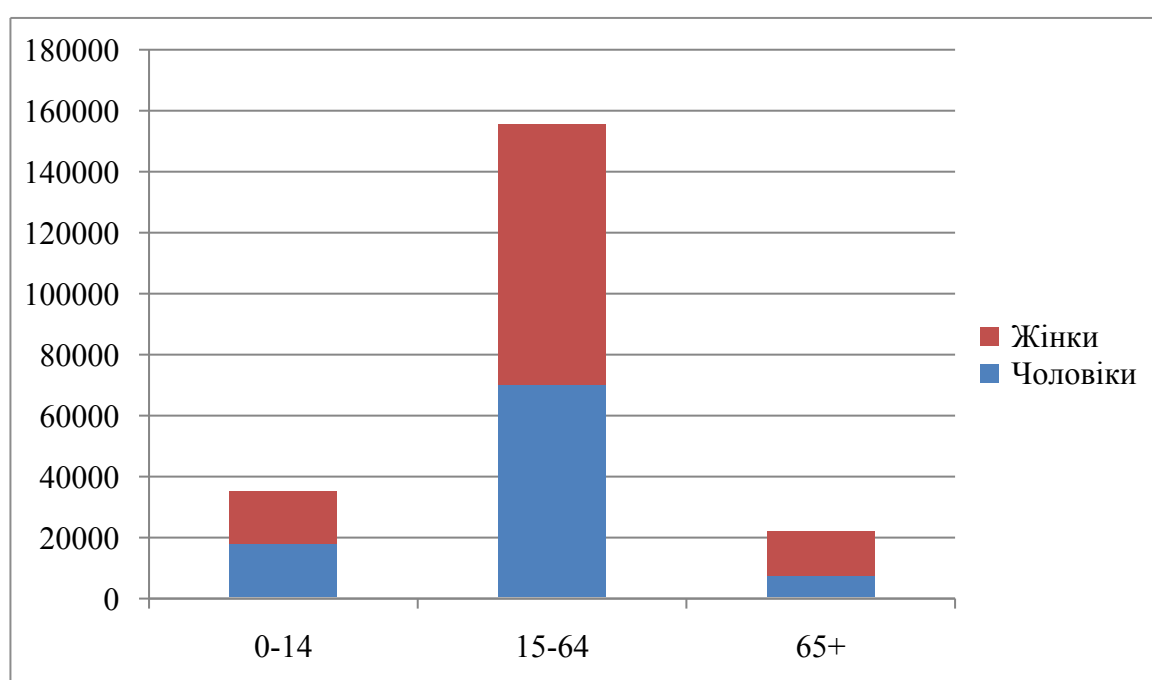

Рис.2.1 Віковий розподіл населення міста Луцька (2001 рік)

Це створює додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру, зокрема систему охорони здоров'я та пенсійне забезпечення. Наприклад, за даними місцевих досліджень, витрати на медичне обслуговування осіб похилого віку зросли на 15% у 2022–2023 роках через зростання їхньої частки в населенні [14].

Етнічний склад населення Луцька історично був різноманітним. У XIX столітті значну частку населення становили євреї (понад 50%), а також поляки,

чехи та німці [31]. Трагічні події XX століття, зокрема Голокост та переселення після Другої світової війни, суттєво змінили етнічний склад міста. За даними перепису 2001 року, переважна більшість населення Луцька – українці (понад 90%), з невеликою часткою росіян (близько 5%), поляків (близько 1%) та інших національностей [8] (Рис.2.2). Війна та міграційні процеси після 2022 року могли вплинути на етнічний склад, однак актуальних даних щодо цього бракує через відсутність нових переписів.

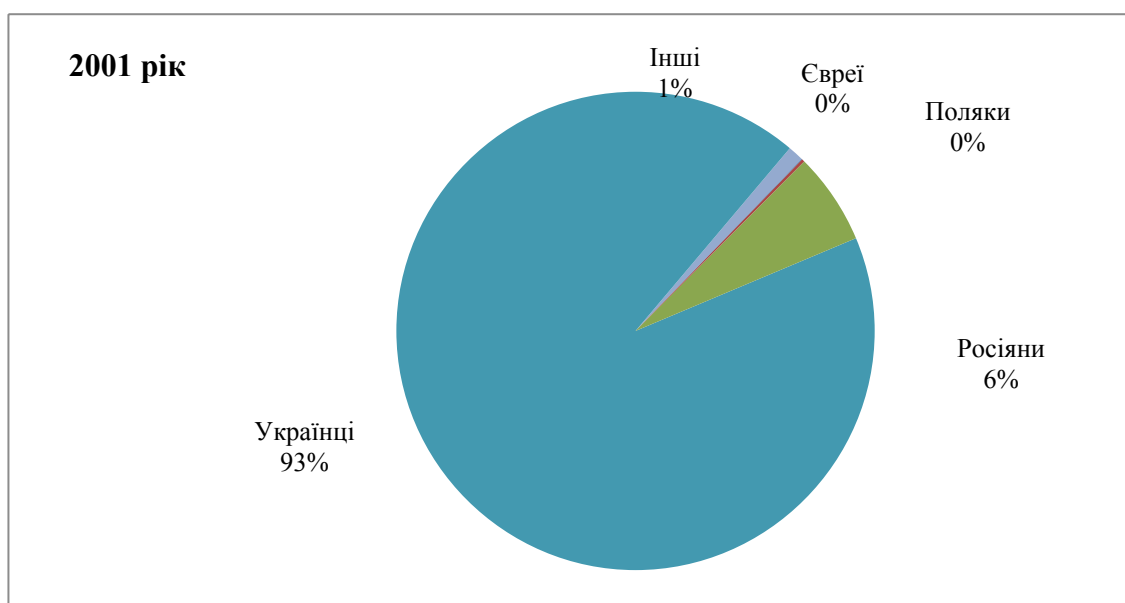

Рис.2.2 Національний склад населення Луцька в 2001 році

Варто зазначити, що Луцьк має історичні зв'язки з польською та єврейською громадами, що відображено в культурній спадщині міста, зокрема в архітектурі та діяльності релігійних організацій [31]. Сучасні міграційні процеси, зокрема приплив ВПО з інших регіонів України, можуть сприяти більшій етнічній однорідності, оскільки більшість переселенців є українцями за походженням [36].

Рівень освіти населення Луцька є відносно високим, що відповідає статусу міста як освітнього центру Волині. За даними соціологічних досліджень, значна частка мігрантів з України, включаючи жителів Луцька, має вищу або незакінчену вищу освіту (83%) [36]. Це свідчить про високий освітній потенціал міста. Луцьк є осередком кількох вищих навчальних закладів,

зокрема Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцького національного технічного університету та медичних коледжів, які готують фахівців у різних галузях.

Проте війна та економічні труднощі призвели до відтоку висококваліфікованих спеціалістів. Зокрема, 30% українських біженців – це висококваліфіковані фахівці, а 14% – підприємці [36]. У Луцьку, за оцінками місцевих експертів, відтік фахівців у 2022–2023 роках склав близько 10–15% від загальної кількості працездатного населення з вищою освітою [14]. Це створює дефіцит кадрів у таких сферах, як медицина, освіта та ІТ, що є критично важливими для економічного розвитку міста.

Рівень зайнятості населення Луцька є важливим показником його соціально-демографічної структури. За даними 2020 року, рівень безробіття в місті становив близько 8%, що було нижче середнього по Україні (9,5%) [4]. Основними секторами економіки міста є промисловість (зокрема, машинобудування та легка промисловість), торгівля, освіта та сфера послуг. Проте війна вплинула на економічну активність, призвівши до скорочення робочих місць у деяких галузях, зокрема в будівництві та транспорті [37].

Жінки становлять значну частку економічно активного населення Луцька (близько 55% працездатного населення міста) [4]. Однак, за даними досліджень, жінки частіше стикаються з проблемами працевлаштування після міграції, що пов'язано з необхідністю догляду за дітьми та обмеженим доступом до високооплачуваних посад [37]. У Луцьку програми підтримки працевлаштування жінок, зокрема через центри зайнятості, показали певну ефективність, але потребують додаткового фінансування [14].

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році значно вплинуло на соціально-демографічну структуру Луцька. За оцінками, населення України скоротилося на 6,7 млн осіб через еміграцію та втрати території [37]. У Луцьку, який розташований у відносно безпечному регіоні, спостерігається приплив внутрішньо переміщених осіб, що частково компенсує демографічні втрати. За даними місцевої влади, у 2022–2023 роках місто прийняло понад 10 000 ВПО,

більшість з яких – жінки та діти [34]. Це створило додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру, зокрема на школи, дитячі садки та медичні заклади.

Тривалий характер війни та економічні виклики підвищують ризики неповернення мігрантів, особливо молоді та працездатного населення [37]. Урбаністичне дослідження міста Луцька, проведене у 2025 році, вказує на зниження культурного запиту серед молоді, що може бути пов'язане з демографічними змінами та зміною соціальних пріоритетів у воєнний час [14]. Наприклад, молодь рідше відвідує культурні заходи, такі як театри чи концерти, що може свідчити про зростання апатії або зміщення фокусу на базові потреби.

Демографічна ситуація в Луцьку відображає загальноукраїнські виклики, такі як низька народжуваність, постаріння населення та еміграція. Однак місто має певні переваги, зокрема розвинену освітню інфраструктуру, відносну безпеку та потенціал для економічного відновлення. Для подолання демографічної кризи необхідні комплексні заходи, включаючи:

1. Підтримка народжуваності: розширення програм соціальної підтримки сімей з дітьми, таких як субсидії на житло чи дитячі садки.
2. Стимулювання повернення мігрантів: створення привабливих умов для повернення кваліфікованих фахівців, зокрема через гранти для підприємців та програми перекваліфікації.
3. Розвиток інфраструктури: модернізація медичних та освітніх закладів для забезпечення потреб ВПО та осіб похилого віку.
4. Працевлаштування жінок: розширення програм підтримки жінок на ринку праці, зокрема через гнучкий графік роботи та дитячі садки.

Таким чином, соціально-демографічна структура населення є ключовим аспектом для розуміння розвитку міста, його економічного потенціалу, соціальних викликів та планування майбутнього. Для подолання демографічної кризи необхідні комплексні заходи, включаючи підтримку працевлаштування жінок, створення нових робочих місць, розвиток соціальної інфраструктури та стимулювання повернення мігрантів [35]. Проведення нового перепису

населення є критично важливим для актуалізації даних та розробки ефективної демографічної політики. Луцьк має потенціал для відновлення демографічного балансу, але це вимагає скоординованих зусиль місцевої влади, громадських організацій та держави.

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ЛУЦЬКА

3.1. Динаміка чисельності населення міста Луцька від 1897 до 2024 року

Чисельність населення є ключовим демографічним показником, який відображає історичні, соціальні та економічні процеси в регіоні. Луцьк, як адміністративний центр Волинської області, має багату історію, що впливала на його демографічний розвиток. З 1897 до 2024 року чисельність населення міста зазнавала значних змін через війни, міграцію, урбанізацію та економічні трансформації. У цьому дослідженні ми розглянули та проаналізували динаміку чисельності населення Луцька на основі даних переписів 1897, 1921, 1931, 1959, 1970, 1979, 1989, 2001 років, а також оціночних даних за останні роки. Дослідження змін чисельності населення міста Луцька упродовж понад століття дозволяє простежити складні соціально-економічні, політичні й історичні трансформації, що впливали на демографічну ситуацію.

Демографічна динаміка є важливою характеристикою урбаністичного розвитку міста, яка відображає історичні, політичні, економічні та соціальні процеси. Луцьк, як адміністративний центр Волині, пройшов тривалий шлях трансформацій - від прикордонного повітового міста Російської імперії до сучасного великого обласного центру України. Аналіз змін чисельності населення дозволяє простежити, як різні події - війни, індустріалізація, зміни державного устрою, епідемії, міграції - впливали на формування людського потенціалу міста (табл.3.1).

Перший загальноросійський перепис населення 1897 року зафіксував у Луцьку, який на той час був типовим повітовим містом - 15 804 мешканці, з яких 9 620 (60,9 %) були євреями, 4 499 (28,5 %) - православними, 1 106 - католиками, 569 - протестантами [39]. Така конфесійна структура свідчить про мультикультурність і багатонаціональний склад населення міста, характерний для Волині в період перебування в складі Російської імперії. До 1920 року

чисельність населення Луцька поступово зростала, що пояснюється поживавленням економічного життя після будівництва залізниці у 1890-х роках .

Після входження до складу Польщі у 1920-х роках чисельність населення також зростала завдяки адміністративній ролі Луцька як центру Волинського воєводства. Згідно з переписом 1921 року, проведеним польською владою, чисельність населення Луцька становила близько 21 000 осіб. Після Першої світової війни та у складі Другої Речі Посполитої місто пережило період відбудови й стабілізації. У 1931 році, за польським переписом, населення досягло 35 600 осіб, що відображає урбанізацію та розвиток Волинського воєводства [53].

Таблиця 3.1

Чисельність населення Луцька за переписами (1897–2001 та на 2024 рр.)

Рік	Чисельність населення
1897	15 804
1921	≈21 000
1931	35 500
1959	58 000
1970	95 000
1979	131 000
1989	174 000
2001	208 816
2024	≈216 200

*Джерела [6-11]

Найгострішим демографічним ударом для Луцька стала Друга світова війна. Знищення єврейської громади під час Голокосту, депортація поляків, міграція українців у східні регіони після війни спричинили значну зміну етнічної структури та скорочення загальної чисельності населення [9].

Після Другої світової війни Луцьк увійшов до складу УРСР, що супроводжувалося післявоєнною індустріалізацією, яка сприяла швидкому приросту міського населення.

Перепис 1959 року зафіксував 58 000 жителів у Луцьку [9]. У 1970 році в Луцьку проживало вже 95 000 осіб, що свідчить про значний приріст за рахунок урбанізації, розвитку промисловості та притоку населення з сільської місцевості [9]. У наступні десятиліття зростання чисельності населення продовжувалося: у 1979 році - 131 000 осіб, у 1989 році - 174 000 осіб [11]. Отже, інтенсивне зростання чисельності населення у Луцьку спостерігалось з 1950-х до кінця 1980-х років. Це був період демографічного підйому, характерного для пізнього радянського періоду

Для наочності динаміки чисельності населення побудовано графік на основі даних таблиці 3.1 (Рис. 3.1)

Рис. 3.1. Динаміка чисельності населення Луцька у 1897–2024 роках (складено автором на основі джерел [6-11]).

У 1990-х роках ХХ століття темпи приросту значно уповільнилися, що й відображено на рис.3.1. Плавна крива відображає загальну тенденцію зростання чисельності населення з 1897 до 2001 року та стабілізацію після 2001 року і дотепер.

Соціально-економічна криза, безробіття та еміграція спричинили зниження народжуваності. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, чисельність жителів Луцька становила 208 816 осіб [7]. Зростання в порівнянні з 1989 роком було незначним, що пов'язано зі складною економічною ситуацією 1990-х років, зниженням народжуваності та посиленням еміграційних процесів.

У післяпереписний період кількість населення зростала повільно. За оцінками Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2024 року в Луцьку проживало близько 216 200 осіб [20]. У 2020 році чисельність населення становила 217 486 осіб [18]. Цей спад пов'язаний із міграційними процесами, викликаними економічними факторами та війною розпочатою російською федерацією проти України у 2022 році [19].

Підводячи підсумок вище викладеному зазначимо чинники, які мали вплив на динаміку чисельності населення Луцька:

- **Історичні події:** Перша та Друга світові війни, голодомори, депортації та зміна державних кордонів (Ризький договір 1920 року спричиняли зміни у чисельності населення).
- **Індустріалізація та урбанізація:** у другій половині XX століття зростання населення було зумовлене розвитком промисловості та міграцією з сільської місцевості.
- **Міграція:** після 1991 року економічна еміграція та еміграція населення пов'язана з війною (з 2014 року) спричинили спад чисельності населення [9].
- **Народжуваність і смертність:** зниження народжуваності та старіння населення в Україні після 1991 року також вплинули на демографічну ситуацію Луцька [16].

Дослідження змін чисельності населення міста Луцька упродовж понад століття дозволило простежити складні соціально-економічні, політичні й історичні трансформації, що впливали на демографічну ситуацію.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, можна виділити кілька етапів демографічного розвитку міста Луцька:

- 1897-1931 - помірне зростання в умовах політичної нестабільності та міжвоєнного розвитку.
- 1939-1945 – різке скорочення населення через війну, геноцид та переселення мешканців Луцька в східні регіони України та за рубіж.
- 1950-1989 - стабільне і швидке зростання завдяки індустріалізації Луцька та Волинської області.
- 1991-2024 - стабілізація, уповільнення темпів зростання, зумовлених впливом соціально-економічної кризи, економічної нестабільності та наслідками пов'язаними з повномасштабним військовим вторгненням росії у 2022 році в Україну.

Отже, чисельність населення Луцька від 1897 до 2024 року відображає складні історичні та соціально-економічні процеси. З 1897 до 1989 року населення міста зростало, досягнувши піку в 2001 році (208 816 осіб). Після цього спостерігається стабілізація з тенденцією до незначного скорочення чисельності населення через міграцію та демографічні зміни.

3.2. Характеристика соціально-економічного розвитку міста Луцька впродовж 1991-2024 років

Місто Луцьк, як адміністративний центр Волинської області, є важливим осередком соціально-економічного та культурного розвитку регіону. Демографічний розвиток міста відображає загальні тенденції урбанізації, міграційних процесів та соціально-економічних змін в Україні. У період з 1991 по 2024 роки демографічна ситуація в Луцьку зазнавала впливу як загальнонаціональних, так і регіональних чинників, включаючи економічні кризи, міграцію, війну та урбанізаційні процеси.

У 2014 році, до початку вторгнення РФ в Україну, Луцьк посідав 31 місце за чисельністю населення серед міст України [3]. Станом на 1 січня 2023 року чисельність населення міста становила 215986 осіб, що складало 20,8% населення Волинської області [21]. За інформацією Луцької міської ради, станом на 1 січня 2023 року чисельність населення Луцької міської

територіальної громади зросла і становила 243482 осіб (Рис.3.2) [34]. Це зростання частково пояснюється приєднанням до громади прилеглих сільських територій у 2019 році, зокрема Прилуцького, Жидичинського, Боголюбського та Княгининівського старостинських округів [34].

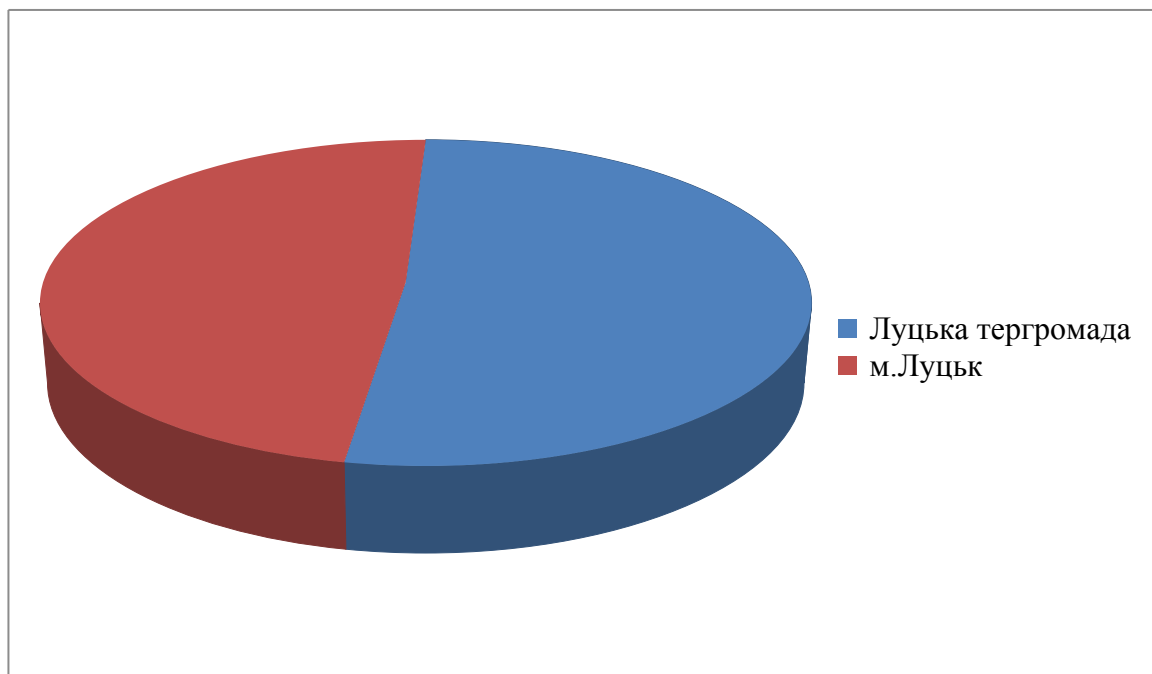

Рис.3.2 Кількість населення Луцької міської територіальної громади та міста Луцька на 01.01.2023 р.

Проте, вже у 2024 році спостерігалось зменшення чисельності населення міста. Згідно з даними, опублікованими на сайті Луцької міської ради, чисельність населення Луцька скоротилася на 256 осіб порівняно з попереднім 2023 роком [34]. Це свідчить про тенденцію до депопуляції, яка є характерною для багатьох міст України через низьку народжуваність, високу смертність та міграційні втрати.

За даними перепису населення 2001 року, середній вік населення Луцька становив 34,9 роки, при цьому середній вік чоловіків був на 3,1 роки менший, ніж у жінок (33,2 проти 36,3) [52]. Отже, вікова структура населення Луцька у 2001 році демонструвала відносно молодий профіль. Проте, як і в Україні загалом, у місті відбувалося поступове старіння населення. За даними перепису 2001 року, частка осіб старше 65 років була меншою порівняно з молодшими

віковими групами, але тенденція до збільшення цієї частки зберігалася [52]. У 2020-х роках, через зниження народжуваності та зростання тривалості життя, частка осіб похилого віку ймовірно зросла, хоча точних даних за 2024 рік немає.

Молодь (віком до 35 років) становить значну частину населення Луцька, що зумовлено наявністю закладів вищої освіти та можливостей для працевлаштування.

Народжуваність у Луцьку, як і в Україні загалом, залишалася низькою протягом 1991–2024 років. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень, кількість новонароджених в Україні компенсує лише 52,6% померлих, що вказує на несприятливі умови для демографічного відтворення [49]. У Луцьку ця тенденція також спостерігається. Низька народжуваність зумовлена економічною нестабільністю, високим рівнем трудової міграції та зміною соціальних цінностей, зокрема зменшенням кількості дітей у сім'ях.

Смертність у місті залишалася відносно стабільною, але з тенденцією до зростання через старіння населення та вплив зовнішніх чинників, таких як пандемія COVID-19 у 2020–2022 роках та наслідки війни, розпочатої росією у 2022 році. Війна посилила демографічні виклики, зокрема через втрати населення та вимушену міграцію [49].

Міграція є одним із ключових чинників, що впливають на демографічний розвиток Луцька. У 1991–2014 роках місто було привабливим для внутрішньої міграції завдяки своєму статусу обласного центру та розвиненій інфраструктурі [52]. Однак після 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році, Луцьк зіткнувся з відтоком населення. Значна частина мігрантів, зокрема діти та підлітки, виїхали за кордон, що може призвести до довгострокових демографічних втрат [29].

Водночас Луцьк залишався привабливим для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з інших регіонів України, особливо зі східних і південних областей, через відносну безпеку та розвинену інфраструктуру [34]. Це частково

компенсувало втрати населення, але створило додаткове навантаження на соціальні служби міста.

Демографічні прогнози для Луцька залишаються обережними. Основними викликами у майбутньому є: низька народжуваність, міграція, старіння населення, вплив війни.

Згідно з загальнонаціональними тенденціями, чисельність населення України буде скорочуватися і становитиме від 24 млн. до 32 млн. на 1 січня 2030 року за умови збереження поточних трендів [49]. Для Луцька це означає потенційне зменшення чисельності населення через низьку народжуваність і міграційні втрати. Водночас розвиток міста як туристичного та культурного центру може сприяти залученню нових мешканців [33].

Луцьк впродовж 1991–2024 років зазнав значних трансформацій, зумовлених соціально-економічними чинниками. З 1991 року, після здобуття Україною незалежності, місто розпочало новий етап свого розвитку, зумовлений трансформацією політичної системи, переходом до ринкової економіки та змінами в соціальній структурі населення. Усі перелічені чинники суттєво вплинули на його сучасний стан.

Економічні труднощі 1990-х сприяли виїзду населення за кордон, особливо молоді. Луцьк, як і вся країна, зіткнувся з економічною кризою, спричиненою розпадом СРСР. Планово-адміністративна економіка втратила ефективність, а перехід до ринкових відносин супроводжувався гіперінфляцією та спадом виробництва. У 1990-х роках ВВП України скоротився на 60% [52], що також позначилося на економіці Луцька.

Революція Гідності 2013–2014 років та початок російської агресії на сході України позначилися на розвитку Луцька. Економічна нестабільність, інфляція та міграція стали ключовими викликами.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року стало безпрецедентним викликом для Луцька. Через війну та економічні труднощі, незважаючи на відносну безпеку регіону, місто зазнало економічних і соціальних потрясінь. Значна частина працездатного населення Луцька

мігрувала за кордон, зокрема до Польщі. Це призвело до скорочення трудових ресурсів, які в 2010 році оцінювалися на рівні 19,5 млн осіб по Україні [36]. У Луцьку також спостерігалось старіння населення, що створювало додаткове навантаження на соціальну сферу.

Водночас Луцьк традиційно залишався промисловим центром, особливо у галузях машинобудування, харчової промисловості та виробництва будівельних матеріалів. Завод “Богдан” (до його банкрутства), заводи ”СКФ Україна“, ”Кромберг енд Шуберт Україна“, ”Модерн-Експо“, ”Луцьк Фудз“ та інші були і є важливими роботодавцями.

З початку 2000-х років спостерігається активний розвиток малого підприємництва, особливо у сфері торгівлі, громадського харчування, інформаційних технологій. Економіка України почала стабілізуватися, що позитивно вплинуло на Луцьк. У 2001 році зростання ВВП України склало 9,1%, промислового виробництва - 14,2% [57].

Після 2014 року Луцьк залучав більше інвестицій, у тому числі від європейських партнерів, зокрема у розвиток інфраструктури, ЖКГ та транспортної системи. Особливо відчутним для мешканців міста став розвиток маршрутної мережі, оновлення міського транспорту, реалізація проєктів з екологічного транспорту. Впродовж останніх 25-ти років активно ведеться будівництво нових житлових комплексів, що свідчить про зростання купівельної спроможності населення та урбанізаційних процесів Луцька.

Луцьк зберігає статус освітнього та культурного центру, завдяки Волинському національному університету імені Лесі Українки, Луцькому національному технічному університету, іншим навчальним закладам, з активним культурним життям, фестивалями, мистецькими подіями. Таким чином, Луцьк приваблював мешканців сільських населених пунктів Волинської області як центр із вищим рівнем життя. Поступове зростання середньої зарплати, покращення умов праці та розвитку інфраструктури позитивно вплинули на соціальний комфорт мешканців.

Згідно зі "Стратегією розвитку Волинської області на період до 2027 року", Луцьк визначено як ключовий центр регіонального розвитку [44]. Основні цілі стратегії включають:

- Транскордонне співробітництво: активізація співпраці з Польщею та іншими країнами для залучення інвестицій і розвитку туризму.
- Екологічна безпека: вирішення проблем забруднення повітря та раціонального використання природних ресурсів.
- Інноваційний розвиток: впровадження цифрових технологій у міське управління та підтримка ІТ-сектору, який набирає розвитку у Луцьку.

Отже, соціально-економічний розвиток Луцька впродовж 1991–2024 років є прикладом поступової трансформації регіонального центру в сучасне європейське місто. Попри глобальні і національні виклики: від економічної кризи 1990-х до повномасштабної війни 2022 року - Луцьк демонструє адаптивність, сталий розвиток малого бізнесу, інфраструктурну модернізацію та зростання громадської активності. Ключовими чинниками розвитку стали економічні реформи, туризм, інфраструктурні проєкти, демографічні зміни та активність громадянського суспільства. Незважаючи на труднощі, Луцьк демонструє потенціал для сталого розвитку, спираючись на свою історико-культурну спадщину, стратегічне розташування та інноваційні ініціативи. Подальший розвиток міста залежатиме від ефективної реалізації стратегій, залучення інвестицій та адаптації до нових викликів.

3.3. Прогнозування демографічного розвитку Луцька до 2030 року

Демографічні зміни - один із стратегічних чинників сталого розвитку міст. Прогнозування чисельності населення і його структури – незамінна частина коротко - та середньо строків соціально-економічних планів.

На сучасному етапі розвитку українських міст, особливо в умовах війни та демографічної кризи, питання прогнозування демографічних тенденцій стає ключовим для стратегічного планування. Місто Луцьк, як адміністративний центр Волинської області, демонструє складну динаміку демографічних

показників, що потребує аналізу поточного стану, наявних тенденцій та можливих сценаріїв розвитку до 2030 року.

Вікова структура населення вказує на домінування працездатного населення, зокрема значну частину займають особи у віці 25–29 років (понад 23 тисячі). Водночас простежується стійка тенденція до старіння населення: у вікових групах 55+ жінки переважають чоловіків у 2–2,5 рази. Середній вік жителів Луцька становить 36 років, при чому середній вік чоловіків - 33,2 роки, а жінок - 38,3 [42].

Народжуваність в Україні загалом є низькою. У 2023 році сумарний коефіцієнт народжуваності становив 1,26 дитини на жінку, що значно нижче рівня простого відтворення населення (2,1). В умовах війни спостерігається тимчасове зниження народжуваності через обмежений доступ до медичних послуг, невизначеність та економічну нестабільність. Крім того, спостерігається високий рівень смертності (15,2%), що негативно впливає на природний приріст.

Одним з визначальних чинників демографічних змін у Луцьку стала міграція. Після початку повномасштабної війни у 2022 році Луцьк став одним з приймаючих центрів для внутрішньопереміщених осіб, що тимчасово стабілізувало чисельність населення. Проте загальноукраїнська тенденція виїзду молоді та працездатного населення за кордон залишається актуальною. За даними дослідників, з України емігрувало від 4 до 6 мільйонів осіб, переважно жінки з дітьми [36].

Для прогнозування демографічного розвитку Луцька до 2030 року використано комбінацію методів, зокрема когортно-компонентний метод, екстраполяцію тенденцій та сценарний аналіз. Когортно-компонентний метод дозволяє врахувати динаміку народжуваності, смертності та міграції за віковими групами. Екстраполяція базується на аналізі історичних даних про чисельність населення, вікову структуру та демографічні показники за останні 20 років. Сценарний аналіз включає три сценарії розвитку: оптимістичний, базовий та песимістичний.

Методологічною основою дослідження є також статистичний аналіз, включаючи порівняльний аналіз, агрегування даних та розрахунків відносних величин, як зазначено в дослідженні демографічного старіння. Для прогнозування використано дані Головного управління статистики у Волинській області, а також прогнози Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України.

Ключові припущення прогнозу включають:

- Стабільність рівня народжуваності на рівні 1,2–1,4 дитини на одну жінку репродуктивного віку.
- Поступове зниження смертності завдяки покращенню медичних послуг, але з урахуванням старіння населення.
- Помірний відтік працездатного населення за кордон, компенсований внутрішньою міграцією.
- Вплив Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року, яка передбачає заходи для підвищення народжуваності та соціальної підтримки сімей.

Базовий сценарій: за базовим сценарієм, чисельність населення Луцької міської територіальної громади до 2030 року становитиме до 235–237 тисяч осіб. У самому місті Луцьку населення може скоротитися до 210–212 тисяч осіб через низький природний приріст і міграційні втрати. Частка осіб віком 60+ зросте до 23%, а частка молоді (15–29 років) зменшиться до 18–20%. Це відображає загальнонаціональні тенденції депопуляції, описані в прогнозі Кабінету Міністрів України, який передбачає скорочення населення країни до 28,9 млн до 2041 року [43].

Оптимістичний сценарій: у разі реалізації Стратегії розвитку Луцької міської територіальної громади до 2030 року, яка передбачає створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та підтримку молодих сімей, чисельність населення може стабілізуватися на рівні 240–242 тисяч осіб. Народжуваність може зрости до 1,5 дитини на одну жінку завдяки соціальним програмам, а міграційні втрати зменшаться через підвищення якості життя.

Песимістичний сценарій: за умови погіршення економічної ситуації та посилення міграційного відтоку, чисельність населення може скоротитися до 230–232 тисяч осіб (Рис.3.3). Частка літнього населення зросте до 25%, а молоді – зменшиться до 15%. Цей сценарій відповідає песимістичному прогнозу ООН, який передбачає скорочення населення України до 15,3 млн до 2100 року.

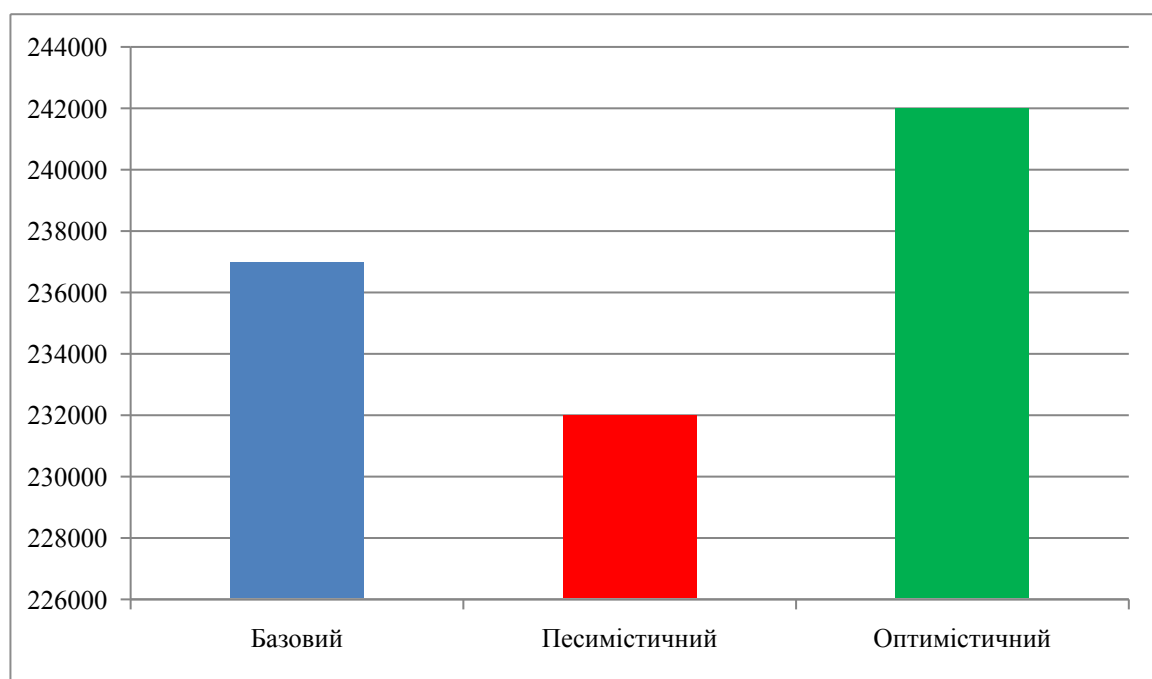

Рис.3.3 Прогноз чисельності населення міста Луцька до 2030 року

Зміна вікової структури населення матиме значний вплив на соціально-економічний розвиток Луцька. Зростання частки літнього населення посилить тиск на системи охорони здоров'я та соціального захисту. За оцінками, до 2030 року витрати на пенсійне забезпечення в Україні можуть зрости на 20–30% через демографічне старіння. У Луцьку це потребуватиме розширення мережі медичних закладів та геронтологічних центрів.

Зменшення частки працездатного населення може призвести до дефіциту робочої сили, особливо в ІТ-секторі та промисловості, які є пріоритетними для міста. Для подолання цього виклику необхідно активізувати програми

перекваліфікації, залучення молоді до місцевих ринків праці та впровадження технологій Smart City.

Міграційні втрати молоді створюють ризик втрати людського капіталу, але водночас відкривають можливості для залучення кваліфікованих фахівців з інших регіонів. Стратегія розвитку Волинської області до 2027 року передбачає створення умов для репатріації українців, що може позитивно вплинути на демографічну ситуацію в Луцьку [44].

Для забезпечення стабільного демографічного розвитку Луцька до 2030 року пропонується:

1. Впровадження місцевих програм підтримки молодих сімей, включаючи субсидії на житло та дитячі виплати.
2. Розвиток освітньої та медичної інфраструктури для підвищення якості життя та зниження смертності.
3. Створення нових робочих місць у пріоритетних галузях (ІТ, туризм, промисловість) для зменшення еміграції.
4. Реалізація проєктів Smart City для підвищення прозорості управління та залучення інвестицій.
5. Співпраця з діаспорою для залучення репатріантів та інвестицій у розвиток міста.

Ці заходи сприятимуть демографічній стійкості та гармонізації демографічних процесів у Луцькій громаді.

Підсумовуючи, варто зазначити, що демографічне майбутнє Луцька значною мірою залежить від стратегічного бачення міської влади. Успішне прогнозування та реагування на виклики дозволить мінімізувати ризики старіння, депопуляції та економічного спаду. Основним пріоритетом повинна стати інтегрована політика, спрямована на покращення якості життя, стимулювання народжуваності та підтримку репатріації. У разі реалізації таких заходів Луцьк має шанс стати регіональним центром з позитивною демографічною динамікою до 2030 року.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене економіко-географічне дослідження змін чисельності населення міста Луцька упродовж понад століття дозволяє простежити складні соціально-економічні, політичні й історичні трансформації, що впливали на демографічну ситуацію.

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Поняття чисельності населення є базовим для аналізу соціально-економічного розвитку регіонів, планування інфраструктури, розроблення державної політики, а також вивчення демографічних процесів - природного приросту, міграції, урбанізації тощо. Чисельність населення є одним із ключових демографічних показників, що характеризує загальну кількість людей, які проживають на певній території на визначений момент часу.

2. Чисельність населення є складним явищем, яке формується під впливом економіко-географічних чинників. Економічні чинники, такі як рівень зайнятості, урбанізація та соціальна інфраструктура, визначають демографічні тенденції, тоді як географічні чинники, такі як клімат, рельєф і транспортна доступність, впливають на просторовий розподіл населення. Комплексний аналіз цих чинників дозволяє краще зрозуміти динаміку чисельності населення та розробляти ефективні стратегії демографічного й економічного розвитку певного регіону і в тому числі міських населених пунктів.

3. У дослідженні демографічних процесів в межах міських агломерацій надзвичайно важливо використовувати таку методику, яка дозволяє точно оцінити особливості населення, його динаміку, просторову структуру та соціально-економічні взаємозв'язки. З огляду на комплексність урбанізованих територій, методологія аналізу демографії в агломераціях потребує поєднання традиційних статистичних підходів з елементами геоінформаційного аналізу, просторової економіки та урбаністики.

4. Переписи населення є важливим інструментом для збору статистичних даних, що лежать в основі демографічної, соціальної та

економічної політики держави. Історичний аналіз переписів населення дозволив відтворити динаміку демографічних процесів у Луцьку: від багатонаціонального торгово-ремісничого міста у XIX столітті - до переважно україномовного обласного центру в XXI столітті. Зміни етнічної, релігійної, соціальної та професійної структури населення відображають ширші трансформації - урбанізацію, індустріалізацію, вплив війни та політичних змін.

Історичний контекст переписів є не лише джерелом для аналізу чисельності, а й важливим індикатором суспільних змін. Ретроспективний підхід дозволяє краще зрозуміти поточні демографічні тенденції та виклики в контексті міста Луцька і загалом України.

5. Географічне положення Луцька, зумовлене його розташуванням на перехресті торгівельних і транспортних шляхів, історично сприяло економічному, культурному та демографічному розвитку міста. Природні умови, зокрема річка Стир і Волинська височина, сформували вигідне оборонне розташування, яке в минулому забезпечувало безпеку та приваблювало населення. Сучасні транспортні зв'язки та близькість до європейських кордонів стимулюють міграційні процеси та економічну активність, хоча демографічні виклики, такі як старіння населення та міграційні втрати, залишаються актуальними. Подальший розвиток Луцька залежить від ефективного використання географічного потенціалу та впровадження стратегій сталого розвитку.

6. Економічні трансформації, такі як індустріалізація, перехід до ринкової економіки, трудова міграція, наслідки війни, суттєво вплинули на чисельність населення Луцька. Зростання населення в 60–80-х роках XX століття змінилося депопуляцією в пострадянський період через економічні труднощі та міграцію. Сучасні виклики, зокрема війна, додатково ускладнили демографічну ситуацію. Для стабілізації чисельності населення необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на економічний розвиток, підтримку сімей і розбудову соціальної інфраструктури.

7. Соціально-демографічна структура населення є ключовим аспектом для розуміння розвитку міста, його економічного потенціалу, соціальних викликів та планування майбутнього. Демографічна ситуація в Луцьку відображає загальноукраїнські виклики, такі як низька народжуваність, постаріння населення та еміграція. Однак місто має певні переваги, зокрема розвинену освітню інфраструктуру, відносну безпеку та потенціал для економічного відновлення.

8. Дослідження змін чисельності населення міста Луцька упродовж понад століття дозволило простежити складні соціально-економічні, політичні й історичні трансформації, що впливали на демографічну ситуацію. Узагальнюючи результати нашого дослідження, можна виділити кілька етапів демографічного розвитку міста Луцька: - 1897-1931 - помірне зростання в умовах політичної нестабільності та міжвоєнного розвитку. - 1939-1945 – різке скорочення населення через війну, геноцид та переселення мешканців Луцька в східні регіони України та за рубіж. - 1950-1989 - стабільне і швидке зростання завдяки індустріалізації Луцька та Волинської області. - 1991-2024 - стабілізація, уповільнення темпів зростання, зумовлених впливом соціально-економічної кризи, економічної нестабільності та наслідками пов'язаними з повномасштабним військовим вторгненням росії у 2022 році в Україну.

9. Соціально-економічний розвиток Луцька впродовж 1991–2024 років є прикладом поступової трансформації регіонального центру в сучасне європейське місто. Попри глобальні і національні виклики: від економічної кризи 1990-х до повномасштабної війни 2022 року - Луцьк демонструє адаптивність, сталий розвиток малого бізнесу, інфраструктурну модернізацію та зростання громадської активності. Ключовими чинниками розвитку стали економічні реформи, туризм, інфраструктурні проєкти, демографічні зміни та активність громадянського суспільства. Незважаючи на труднощі, Луцьк демонструє потенціал для сталого розвитку, спираючись на свою історико-культурну спадщину, стратегічне розташування та інноваційні ініціативи.

Подальший розвиток міста залежатиме від ефективної реалізації стратегій, залучення інвестицій та адаптації до нових викликів.

10. Окремі теоретичні положення, методичні підходи дослідження, статистичний матеріал можуть бути використані при подальшому дослідженні та при проведенні практичних занять в освітніх компонентах “Географія Волинської області”, “Соціальна географія”, “Економічна і соціальна географія України”.

11. Ключові припущення прогнозу включають:

Базовий сценарій: за базовим сценарієм, чисельність населення Луцької міської територіальної громади до 2030 року становитиме до 235–237 тисяч осіб.

Оптимістичний сценарій: за оптимістичним сценарієм, чисельність населення Луцької міської територіальної громади до 2030 року може стабілізуватися на рівні 240–242 тисяч осіб.

Песимістичний сценарій: за умови погіршення економічної ситуації та посилення міграційного відтоку, чисельність населення може скоротитися до 230–232 тисяч осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіви Речі Посполитої. Люстрація 1629 року. Науковий вісник Волині. 2019.
2. Бондарчук С. Соціально-економічний розвиток міста Луцька в XX столітті. Луцьк: Вежа, 2018.- 150 с.
3. Вікіпедія. Луцьк [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Луцьк>
4. Вікіпедія. Населення Луцька [Електронний ресурс]. 2015. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_Луцька
5. Волинські новини. Кількість населення Луцька меншає [Електронний ресурс]. 2018. URL: <https://www.volynnews.com>
6. Всесоюзний перепис населення 1989. Том I: Чисельність населення. Київ: Держкомстат УРСР, 1990. - 250 с.
7. Всеукраїнський перепис населення 2001 року: Результати по Волинській області. Київ: Держкомстат України, 2003. 300 с.
8. Всеукраїнський перепис населення 2001 року [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua>
9. Всесоюзный перепись населения 1959 года. Москва: Госкомстат СССР, 1960. - 400 с.
10. Всесоюзний перепис населення 1970 року. Москва: ЦСУ СРСР, 1972. - 350 с.
11. Всесоюзний перепис населення 1979, 1989 років. Київ: Держкомстат УРСР, 1981; 1990. 300 с.
12. Гладкий Ю. Методологія геоінформаційного моделювання урбанізації. Демографічні дослідження. 2021. № 15. - С. 45–60.
13. Голос України. Статус держави визначають економіка та чисельність населення [Електронний ресурс]. 2021. URL: <https://www.golos.com.ua>
14. Громадська організація Алгоритм Дій. Урбаністичне дослідження міста Луцьк (UrbanVisionLutsk) [Електронний ресурс]. 2025. URL: <https://algorytm.ngo>

- 15.Гуменюк І. Регіональний розвиток та урбанізаційні процеси у Волинській області. Економіка і регіон. 2022. № 4(90). - С. 55–60.
- 16.Демографічна криза: Україна втратила 2,3 млн молодих людей [Електронний ресурс]. Volynnews. 2024. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/demohrafichna-kryza-ukrayina-vtratyla-23-mln-molodykh-liudey/>
- 17.Демографічні процеси та статеві-віковий склад населення світу та України [Електронний ресурс]. 2011. URL: <https://zno.osvita.ua>
- 18.Державна служба статистики України. Інформація про підготовку до проведення перепису населення [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
- 19.Державна служба статистики України. Чисельність населення України на 1 січня 2023 року [Електронний ресурс]. Київ. 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
- 20.Державна служба статистики України. Чисельність наявного населення України (на 1 січня 2024 року) [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
- 21.Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
- 22.Головне управління статистики у Волинській області. Чисельність населення Волинської області. [Електронний ресурс]. 2022 URL: http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/18_1_r21.htm
- 23.Ефективна економіка. Вплив демографічного фактору на розвиток соціальної інфраструктури в Україні [Електронний ресурс]. 2013. URL: <https://www.economy.nayka.com.ua>
- 24.Ефективна економіка. Дослідження впливу старіння населення на чисельність та структуру економічно активного населення [Електронний ресурс]. 2023. URL: <https://www.economy.nayka.com.ua>
- 25.Історія Луцька [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://lutsk-tourism.co.ua>

26. Іщук С.І. Функціонально-просторова організація міських агломерацій України. Рівне: РДГУ, 2020. - 200 с.
27. Кабмін погодив Стратегію демографічного розвитку України до 2040 року [Електронний ресурс]. Suspilne. 2024. URL: <https://suspilne.media/849373-kabmin-pogodiv-strategiu-demograficnogo-rozvitku-ukraini-do-2040-roku-aki-prognozi/>
28. Козак З. Економіка малих і середніх міст: тенденції, проблеми, перспективи. Регіональна економіка. 2021. № 3(101). - С. 123–131.
29. Луцьк, Район. У Луцьку зменшилась чисельність населення [Електронний ресурс]. 2018. URL: <https://lutsk.rayon.in.ua>
30. Луцьк, Україна - статистика 2024 [Електронний ресурс]. Zhujiworld. 2024. URL: <https://uk.zhujiworld.com/ua/393149-lutsk/>
31. Луцька міська рада. Історична довідка про Луцьк [Електронний ресурс]. 2022b. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua>
32. Луцька міська рада. Про місто [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua>
33. Луцька міська рада. Програма економічного і соціального розвитку міста Луцька на 2024 рік [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua>
34. Міграційні процеси в Україні [Електронний ресурс]. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/ukraine>
35. Національний інститут стратегічних досліджень. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://niss.gov.ua>
36. Павлюк О. Економічні трансформації в містах Західної України: демографічні наслідки. Науковий вісник Волинського національного університету. 2020. № 2(45). - С. 67–74.
37. Перший загальний перепис населення Російської імперії 1897 року. Санкт-Петербург, 1905. Т. 1. - С. 142.

38. Попов М. Сучасні ГІС-підходи в демографії. Вісник географічного товариства України. 2019. № 10. - С. 20–30.
39. Про місто [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Луцької міської ради. 2023. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/about>
40. Сергійчук В. Євреї в Україні: історія і трагедія. Київ: Україна, 1993. - 320 с.
41. Статистичний аналіз тенденцій демографічного старіння у містах [Електронний ресурс]. ResearchGate. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/362720804_STATISTICNIJ_ANALIZ_TENDENCIJ_TA_PERSPEKTIV_DEMOGRAFICNOGO_STARINNA_U_MISTAH
42. Стратегія розвитку Луцької міської територіальної громади до 2030 року [Електронний ресурс]. Луцька міська рада. 2019. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/pro-zatverdzhennia-stratehichnykh-tsilei-rozvytku-mista-lutska-do-2030-roku>
43. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року [Електронний ресурс]. Міністерство соціальної політики України. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>
44. Стратегія розвитку Волинської області до 2027 року [Електронний ресурс]. Волинська обласна державна адміністрація. URL: <https://www.voladm.gov.ua/strategy>
45. Український медичний журнал. Характеристика соціально-демографічної ситуації та соціальнозначущих... [Електронний ресурс]. 2014. URL: <https://umj.com.ua>
46. Україна: демографічна ситуація [Електронний ресурс]. 2011. URL: <https://osvita.ua>
47. Урбаністика : навч. посіб. / О.С. Безлюбченко, О.В. Завальний. – Харків : ХДАМГ, 2003. – 254 с.
48. Центральний державний історичний архів України у Львові. Люстрація Луцького замку, 1545.

49. Чисельність населення Волинської області. Головне управління статистики у Волинській області, 2022. URL: <https://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>
(http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/18_1_r21.htm)
50. Шаблій О.І., Білецький М.І., Заставецький Б.І. та ін. Соціально-економічна географія України : навч. посіб. Львів : Світ, 2000. 680 с.
51. Bakota D., Єрко І. Характеристика основних передумов розвитку туризму м. Луцька [Електронний ресурс]. 2020. URL: <https://konfgeolutsk.wordpress.com>
52. Aslund A. Ukraine's Economic Transition. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. 2002. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/03/ashund.htm> (дата звернення: 10.06.2025).
53. Statystyka Polski. Ludność według wyznania i narodowości. Spis 1921, 1931. Warszawa: GUS, 1932. 200 s.
54. UN-Habitat. World Cities Report. 2020. 300 p.
55. United Nations. World Population Prospects 2019: Methodology of the United Nations Population Estimates and Projections. 2019. 150 p.
56. United Nations. World Population Prospects 2022: Summary of Results. 2022. 100 p.
57. World Bank. Ukraine Overview [Електронний ресурс]. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview> (дата звернення: 10.06.2025).
58. World Bank. Urban Development Overview. 2020. 120 p.